

ФОРМА ПРАВЛІННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ

Рубаненко Арсеній Сергійович

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету права, бізнесу та адміністрування*

*Науковий керівник: **Зеленко Інна Павлівна***

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри загальноправових дисциплін та державного
управління*

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира
Винниченка*

м. Кропивницький, Україна

Як відомо, форма правління визначає структуру вищих органів влади, механізми їх формування та взаємодії. Традиційно розрізняють монархії (абсолютна, дуалістична, парламентська) та республіки (президентська, змішана, парламентська). У різних формах правління не однаково реалізується принцип поділу державної влади або спостерігається його відсутність.

Абсолютна монархія характеризується необмеженою владою монарха. Всі виконавчі та розпорядчі органи перебувають під безпосереднім контролем монарха, який є єдиним суб'єктом політичної відповідальності для цих структур. Судова система, як незалежна гілка влади, в умовах абсолютної монархії відсутня.

Така монархія зберегла свої основні риси на арабському Сході (Саудівська Аравія, Катар, Бруней, Оман). Причинами «живучості» такої форми правління є соціально-економічна база і відсутність гострих соціальних суперечностей [1, с. 144]. Це зумовлено, на думку С. К. Бостана, багатими природними ресурсами, наявністю яких у цьому регіоні дозволяє владі здійснювати соціально спрямовану політику і таким чином гальмувати об'єктивні процеси руйнування станово-кастового суспільства, в якому ці країни ще перебувають, та їх перехід до громадянського суспільства [2, с. 113]. З огляду на вищезазначене, поділ влади в такій формі державного правління не реалізований.

Дуалістична монархія поєднує вплив монарха і парламенту. Це перша історична форма конституційної (обмеженої) монархії.

Влада глави держави за дуалістичної монархії обмежується переважно законодавчою сферою, де ключову роль відіграє парламент. Виконавча влада цілком зосереджена в руках монарха, який самостійно

формує уряд. Уряд підзвітний перед главою держави, хоча нерідко законодавство передбачає його відповідальність і перед парламентом. Однак ця норма здебільшого залишається суто формальною, адже конфлікт членів парламенту з урядом фактично означає протистояння з монархом, що нерідко завершується розпуском парламенту. Таким чином, хоча дуалістична монархія і вважається найбільш відповідною принципу поділу влади, він має свої слабкі місця і проявляється у трохи обмеженій формі.

Парламентська монархія є найпоширенішою формою монархічного правління, особливо серед європейських держав (Велика Британія, Іспанія, Бельгія).

Монарх, виконуючи роль глави держави, вважається символічним джерелом влади, але зазвичай фактичних повноважень щодо управління країною не має. Його функції є формальними й зосереджуються на представницьких і церемоніальних обов'язках. Монарх не має впливу на урядові рішення та не здатний змінювати його склад.

Одночасно слід зауважити, що нерідко члени виконавчого органу беруть участь у роботі законодавчого органу, тобто мають статус членів парламенту. Така практика суперечить концептуальним засадам, закладеним Шарлем Монтеск'є, який зазначав, що виконавча влада приречена на занепад у разі, якщо законодавча влада залучається до процесів управління або контролю у межах функцій виконавчої сфери.

На сьогодні республіка є найбільш поширеною формою державного правління [3, с. 72].

У президентській республіці президент виступає як глава держави і очолює виконавчу владу. Зазначена республіка має три основні гілки влади – законодавчу, виконавчу і судову, що чітко розмежовані. У президентській республіці діє ефективний механізм стримувань і противаг, який гарантує баланс між гілками влади. Важливою особливістю такого типу республіки є автономія як парламенту, так і президента: парламент зазвичай не має права відправляти уряд у відставку, а президент, відповідно, не може розпускати парламент чи його окремі палати. Така неможливість звільнення представників виконавчої влади парламентом сприяє стабільності уряду і посилює його незалежність. Це цілком узгоджується з концепцією Монтеск'є про принципову важливість незалежності виконавчої влади від законодавчої. Однак для успішного виконання своїх функцій президенту необхідна підтримка з боку парламенту. Це особливо яскраво проявляється в США, де значна частина повноважень президента реалізується за умови схвалення та згоди Сенату [4, с. 275].

У парламентській республіці главою держави залишається президент, однак його повноваження здебільшого носять представницький і церемоніальний характер, аналогічно до парламентської монархії.

Зазначена республіка передбачає, що виконавча влада представлена урядом, який несе політичну відповідальність перед парламентом. Проте взаємозв'язок між урядом і парламентом, що передбачає політичну підзвітність і контроль за здійсненням урядової політики, не заперечує принципу незалежності виконавчих органів у рамках їх законодавчо визначених функцій і компетенції. У встановлених межах уряд, а також інші органи виконавчої гілки влади й посадові особи мають автономію у виконанні своїх завдань, вільно обираючи специфічні форми і методи реалізації своєї діяльності. Виконавча влада діє незалежно від законодавчої у цьому сенсі.

Змішана республіка характеризується тим, що президент, виконуючи функції глави держави, зазвичай не очолює виконавчу владу, хоча і має значний вплив у цій сфері. У такій республіці завжди передбачена наявність колегіального органу виконавчої влади [5, с. 60].

Існує кілька варіацій змішаних форм правління, ключова різниця між якими визначається способом організації уряду та масштабом повноважень, якими наділений президент. У таких республіках уряд завжди формується з участю парламенту, але рівень цієї участі може значно варіюватися.

При домінуванні позапарламентського механізму формування уряду парламент обмежується лише наданням згоди на призначення глави уряду, якого висуває президент. Така модель характерна для президентсько-парламентської республіки.

У випадку переважно парламентської моделі уряд формується з представників партії, яка здобула абсолютну більшість голосів на парламентських виборах, або ж з коаліції партій, що разом отримали більшість місць у парламенті. Цей підхід робить змішану республіку схожою на парламентську, але з однією суттєвою різницею – президент зазвичай обирається шляхом загальнонародного голосування та володіє ширшими повноваженнями порівняно з президентом у суто парламентській системі. Такий формат відповідає парламентсько-президентській республіці.

Як вже було зазначено, більшість країн світу в своїх конституціях закріпили принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Однак, трапляються й винятки. Зокрема, у країнах, де конституції визначають лише три традиційні гілки влади, існують державні органи, які не вписуються в цю класичну схему. Традиційне розмежування влади на три гілки не охоплює всього спектру існуючих моделей розподілу владних повноважень. З розвитком

державного управління відбувається деконцентрація та децентралізація влади, що призводить до формування нових органів та методів управління, а отже, й потенційної появи додаткових гілок влади.

Таким чином, принцип поділу влади, який лежить в основі форми правління, має специфічні особливості реалізації в кожній державі. У деяких випадках це питання обмежується теоретичними дискусіями, тоді як в інших існують практичні труднощі, які перетворюють поділ влади на формальність.

Література:

1. Терещук М. М. Різновиди монархічної форми правління: порівняльна характеристика. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 38. С. 143–147.
2. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : монографія. Запоріжжя : Юридичний ін-т, 2005. 540 с.
3. Терещук М. М. Різновиди республіканської форми правління: порівняльна характеристика. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. праць. 2006. Вип. 33. С. 72–78.
4. Козинець О. Г. Застосування принципу поділу влади у президентській республіці. Досвід США. Ukraine – EU. Modern technology, business and law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice. Chernihiv : CNUT, 2015. Р. 275–278.
5. Петришин О. В. Серьогіна С. Г. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. *Право України*. 2009. № 10. С. 57–60.